

Dr DUŠAN KOJOVIĆ

MUZEOLOŠKI PRINCIPI PRI STVARANJU EKSPOZICIJE

Ideje za realizovanje ekspozicije

Brojni su i raznovrsni elementi od kojih u procesu rada zavisi stvaranje muzejske ekspozicije.

Ovdje ću se zadržati na nekim, najznačajnijim, od njih.

Kompozicija tematskog plana je jedan od najznačajnijih elemenata u radu na ekspoziciji koji je određen samom idejnom koncepcijom. Muzejske ekspozicije koje prikazuju istoriju NOR-a i revolucije temu izlažu uglavnom hronološki. Međutim, hronološki način prezentacije osnovne tematike ima za posljedicu razbijanje tematskih cjelina na manje dijelove. Naravno, upotreba ortodoksne primjene hronološkog pristupa je poteškoća za posjetioca koji, u tom slučaju, znatno teže donosi opšte zaključke o pojavama i zbivanjima. Kada se uzme u razmatranje tematski pristup koncipiranja istorijskih okvira za muzejsku prezentaciju, potrebno je naglasiti da je takav način dobar ako u svome postupku sadrži potrebne elemente opšteg i posebnog hronološkog slijeda. Dakle, optimalno muzeološko rješenje rezultira jedinstvom i uzajamnim nadopunjavanjem hronološkog sistematskog pristupa.

Vrlo je važan momenat pri stvaranju muzejske ekspozicije dilema dokumentarni ili ilustrativni način prezentacije.

Dokumentarni način ekspozicionog izraza objektivno je slabiji od ilustrativnog kada je u pitanju vizuelni faktor, ali zato, prvi, ima suštinsku vrijednost koja se manifestuje u argumentu istinitosti naših saznanja.

Dokumentarni način insistira na dokumentarnom prikazu stvarnosti ne odričući se estetskog i dopadljivog u činu prezentacije. Mislim da je najbitnije saznanje da »u muzejskoj prezentaciji ne radi se o pukom pokazivanju, već prije svega o dokazivanju«.¹

Inače, muzejsku prezentaciju treba shvatiti kao izraz usmjerene aktivnosti muzealca odnosno muzejske ustanove. Shvatili smo, dakle, da muzeološka prezentacija zavisi od više faktora, ali možemo uticati na te faktore, kombinovati ih i uzimati u obzir kako nam to najbolje odgovara da uspješno dođemo do cilja. Iz svega proizilazi da »muzeološka prezentacija rezultat je stvaralaštva, ona je specifičan stvaralački cilj«. ²

Takvo mišljenje se pogotovo odnosi na istorijske muzeje NOR-a i revolucije jer se u takvim muzejima, prilikom rada na izložbi, polazi od idejne koncepcije, tematskog plana prema ekspozicionom materijalu.

Radeći na realizaciji izložbe, muzealac mora perfektno poznavati tematiku koju obrađuje te da sve činjenice predviđene tematskim planom sagleda i izrazi na vizuelan način.

Pri tome je osnovno da svi izložbeni materijali imaju zajednički cilj da istorijski tačno, kompoziciono, skladno i vizuelno dopadljivo prikažu osnovnu tematiku.

U istorijskim izložbama muzejski materijal je objekt, jer se njime ne daje prednost materijalu nego događaju koji se tako objašnjava. Upravo zato se na istorijskim izložbama materijali pojavljuju ne kao cilj već kao sredstvo. »Materijal koji sam po sebi ne nosi izvornu vrijednost i nije nosilac onog pojma kojeg posjetilac treba da spozna, i doživi u muzejskoj zbirci ili postavci, nego je tek sredstvo preko kojega će posjetilac doći do spoznaje i uočiti ono što se u stvari možda i ne može vizuelno prikazati.« ³

Jasno je da istorijska izložba koristi originalne materijale, ali i pomoćne muzejske eksponate. To je neophodno radi postizanja kompletnog sadržaja izložbe koji se mora materijalizovati i očigledno prezentirati posjetiocima. Originalni i pomoćni muzejski eksponati često su u uskoj vezi i taj se fakat mora respektovati. Jer, »originalni materijal je tu da nešto dokaže i da posvjedoči ako već nije u stanju i da ilustruje, dok su rekonstrukcije i druga pomoćna sredstva tu da nešto slikovito prikažu«. ⁴

Arhitektonski problemi muzejske zgrade i njihovo rješavanje u muzeju

U posljednje tri decenije podignut je ili se gradi u Bosni i Hercegovini izvjestan broj isključivo projektovanih muzejskih zgrada (Muzej revolucije BiH Sarajevo, Muzej bitke za ranjenike na Neretvi u Jablanici, Muzej Drugog zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu, Muzej Hercegovine Odjeljenje NOB-a u Mostaru) i nekoliko adaptacija postojećih zgrada u muzejske ustanove.

Kada se zna kako se relativno brzo razvija mreža muzeja NOB-a i revolucije u BiH, onda je potpuno shvatljivo da postoji pojačan interes arhitekata, muzealaca i drugih stručnjaka za arhitektonske probleme muzejskih zgrada.

Bez obzira na veličinu muzejske zgrade i značaj muzeja, njegovu kategoriju i lokaciju, zahtjevi njihove dobre organizacije moraju biti zadovoljeni. U većini muzeja mnogi vrijedni muzejski materijali izloženi su, može se slobodno konstatovati, u nemuzejskim uslovima. Mnoge, »muzejske zgrade« donedavno su bile stambeni, trgovački ili ugostiteljski objekti. Važan je fakat gdje je u gradu smještena ili locirana nova muzejska zgrada ili, pak, ona koja će se adaptirati.

Prije nego što pređemo na analizu rješavanja arhitektonskih problema muzejskih zgrada, nabrojaćemo najvažnije elemente od kojih zavisi dobra organizacija muzeja: lokacija zgrade, arhitektonsko-prostorni program, arhitektonska obrada prostora, osvjetljenje, tehnička opremljenost i mobilijar.

Kada je riječ o isključivo projektovanim muzejskim zgradama, evidentno je da takav muzej pored ekspozicionog prostora za stalnu postavku ima i niz drugih prostora u kojima se odvija muzejska aktivnost. Tu je, po svome značaju, među prvim prostor za depoe muzejskog, ekspozicionog i dokumentacionog materijala, koji se čuva po svim principima muzejske zaštite, zatim prostor za povremene izložbe, biblioteka sa čitaonicom, sala za predavanja ili kino-projekcije namijenjene pedagoškoj službi muzeja. Za obavljanje kompletne muzejske aktivnosti potrebni su i prostori za administraciju, muzejske radionice i drugo.

Moram naglasiti da je arhitektonska obrada prostora od izuzetnog značaja. Vrlo je važno da se ta obrada ne nameće u prvi plan percepcije posjetioca i da, u tom slučaju, potisne ekspozicioni materijal na sporedni kolosijek. Taj je problem neuporedivo teže riješiti u adaptiranim objektima nego u onim koji se specijalno projektuju za muzej.

Još je nešto u vezi s obradom zidova potrebno dodati. Važan je izbor materijala, ali i boja primijenjenog materijala. Koloristička obrada muzejskih prostora, posebno sale za muzejsku ekspoziciju, jedan je od značajnih elemenata organizacije muzejskog prostora. Ne treba izgubiti iz vida i važnost muzejskog namještaja, mobilijara, koji takođe ima svoje boje. »Smatramo da koloristička obrada mora imati prvenstveno cilj — formiranje neutralnog izložbenog prostora.«⁵

Osvjetljenje u muzejskim izložbenim prostorima može biti prirodno i vještačko.

Dnevno osvjetljenje je, sa gledišta spektralnog sastava, najbolje, ali nije stalnog intenziteta i štetno je direktno djelovanje sunčevih zraka za mnoge eksponate od papira, tkanine, kože itd. Zaštita na taj način osvjetljenih eksponata dosta je komplikovana i skupa.

Da bi se dobilo dobro osvjetljenje, potrebno je da svjetlost bude određene jačine i da je ravnomjerno raspoređena širom cijele ekspozicione površine. Oštri kontrasti između predmeta koji se posmatraju i njihove pozadine, sjene koje nastaju od osvjetljenih predmeta, oštri kontrasti između jako osvjetljenih eksponata i osvjetljenja cijele prostorije izazivaju prilagođavanje vida prema udaljenosti osvjetljenih predmeta i umaraju vid. Ako su kontrasti naročito jaki, za normalizaciju

osjetljivosti vida treba da prođe duže vrijeme. Zato je za muzej od najveće važnosti dobro i stalno ravnomjerno osvjetljenje bez kolebanja.

Kod vještačkog osvjetljenja muzejskih prostora ravnomjernost se postiže kombinacijom opšteg i lokalnog osvjetljenja. Neophodno je iznijeti neke osnovne uslove koji moraju da se zadovolje prilikom rješavanja vještačkog osvjetljenja u ekspozicionom prostoru muzeja.

Od kvaliteta osvjetljenja umnogome zavisi kako će se ekspozicioni materijal prezentirati posjetiocu. Kod projektovanja i izvođenja osvjetljenja muzejske ekspozicije korisno je pridržavati se izvjesnih preporuka i pravila. Dimenzije, vrsta i forma eksponata uslov su za projektovanje osvjetljenja, razumije se u ovisnosti od lokacije eksponata. Projektovano osvjetljenje mora odgovarati namjeni, propisima, ekonomičnosti, estetskim zahtjevima, propisima sigurnosti i uslovima održavanja. Namjena, oblik i veličina prostora, objekta ili eksponata uslovljavaju vrstu i način osvjetljenja. Osvjetljenje muzejske ekspozicije mora biti u službi osnovnog temata muzejske ekspozicije.⁶

Već smo spomenuli da kod vještačkog osvjetljenja ekspozicionih prostora postoje dvije vrste, i to opšte i pojedinačno osvjetljenje. Njihovom kombinacijom postižemo osvjetljenje potrebno za komuniciranje i sagledavanje cjeline i osvjetljenje pojedinačno namijenjeno isključivo osvjetljenju eksponata. Za predmete većih površina potrebno je zenitalno osvjetljenje, u prvom redu zbog svoje ravnomjernosti, a kod eksponata gdje se traži veći intenzitet svjetla upotrebljava se bočno i nisko svjetlo.

Kod eksponiranja maketa, modela, reljefa i karata treba koristiti bočno gornje svjetlo, a prilikom smještaja eksponata u vitrine mora se obratiti pažnja da ne dođe do odbijanja svjetla, što se može uspješno riješiti postavljanjem izvora svjetla tako da direktno osvjetljava unutrašnjost vitrine.⁷

S obzirom da se u muzejima čuva kulturno blago neprocjenjive vrijednosti i da se u njima mora organizovati zaštita, čuvanje i obrada muzejskih materijala, svi muzeji, pa i oni čije zgrade nisu isključivo projektovane kao muzejske, moraju biti što bolje tehnički opremljeni.

Osim ekspozicionih prostora stalne i povremenih izložbi, sala za predavanja, biblioteke sa čitaonicom, depoa i riješenog osvjetljenja, treba da postoje i elementi tehničke opremljenosti, održavanje stalne temperature, postizanje potrebne vlažnosti vazduha, provjetravanje prostora, uređaji zaštite protiv požara, uređaji sigurnosti protiv krađe, magnetofonski uređaji i svjetlosna objašnjenja kod nekih značajnijih eksponata.

Saradnja muzealca, arhitekta projektanta i likovnog umjetnika na stvaranju stalne postavke

Već smo istakli da su problemi dobre organizacije muzeja istovetni, bilo da se gradi potpuno nov objekat, bilo da se adaptacijom organizuje u nekom postojećem objektu sasvim različite prvobitne namjene od

muzeja. Postizanje dobrih rezultata u drugom slučaju zahtijeva mnogo veće napore i umješnost.

Ponoviću najvažnije elemente od kojih zavisi uspješna organizacija muzeja: lokacija objekta, arhitektonsko-prostorni program, arhitektonska obrada prostora, osvjetljenje, tehnička opremljenost i muzejska ekspozicija.

Važno je ostvariti najužu saradnju muzealca, kao nosioca osnovnog zadatka u realizaciji muzejske ekspozicije, arhitekta projektanta, likovnog umjetnika i drugih stručnih lica uključujući i vanjske saradnike.

U procesu rada na muzejskoj ekspoziciji potrebno je savladati niz složenih poslova, koji će se najbolje ostvariti timski. Bez dobre saradnje muzealca, arhitekta i likovnog umjetnika skoro je nemoguće a da ne ostane negativnih posljedica po jednu ili više komponenata u realizovanju muzejske ekspozicije.

Muzejska ekspozicija savremenog istorijskog muzeja u mnogo čemu se razlikuje od klasičnih muzeja. Do takvog zaključka može da dođe i posjetilac muzeja opservirajući postavku klasičnog muzeja i upoređujući je sa postavkama savremenih istorijskih muzeja.

Da bi na moderan muzeološki način informisali posjetioca o nekom istorijskom periodu, događajima i zbivanjima, koji su se odvijali hronološki, potreban je snažan i kompleksan muzejski izraz. Naravno, to se u prvom redu postiže raznovrsnom nomenklaturom ekspozicionog materijala, uključujući i muzejske predmete koji ranije nisu nosili kvalifikativ muzejskog predmeta. Upravo zato istorijskim muzejima savremenog muzeološkog izraza i pripada zasluga što se ekspozicioni materijal ne uzima isključivo kao subjekt na ekspoziciji.

Nakon istraživanja, prikupljanja, obrade i konzervacije ekspozicionog materijala muzealac vrši rigoroznu selekciju eksponata i sastavlja tematsko-ekspozicioni plan, koji predstavlja već definitivno razrađen tematski plan sa svim detaljima. U njemu se određuju konačni sastav eksponata, njihov raspored i smještaj. Tematsko-ekspozicioni plan predstavlja zadatak arhitekti projektantu i likovnom umjetniku za definitivno oblikovanje muzejske ekspozicije. U njemu je iskazan raspored tema i njihov ekspozicioni izraz na određenom prostoru. On se radi na temelju tematskog plana i kartoteka eksponata u fazi kada su svi eksponati odabrani. U tematsko-ekspozicionom planu pažnja se koncentriše uglavnom na vanjski izgled eksponata, na definitivno fiksiranje njihovog izgleda i mjesta u ekspoziciji.

Tematsko-ekspozicioni plan se sastoji iz spiska eksponata, ekspozicionih grafikona s prilogom zadataka arhitekti projektantu i likovnom umjetniku za uređenje cijelog ekspozicionog prostora i zadataka za izradu pomoćnih muzejskih eksponata. Naravno, uz zadatke potrebno je predati gotovo kompletan ekspozicioni materijal. Moguće je, radi lakšeg projektovanja i umjetničkog oblikovanja ekspozicije, uraditi »špiگل«, vizuelni pregled sa fotosima svih odabranih ekspozicionih materijala, uključujući podatke o dimenzijama i drugo.

Tako su ostvareni potrebni uslovi da arhitekt projektant u saradnji sa muzealcem radi na idejnom projektu kojim se rješava problematika prostora i muzejskog namještaja, mobilijara, sa rasporedom ekspozicionog materijala. Ta etapa timskog rada, u kojoj je arhitekt znatno angažovan, može biti odlučujuća za definitivno oblikovanje muzejske ekspozicije. S obzirom na brojne mogućnosti oblikovanja ekspozicije, značajno je za njen definitivni izgled da bude logična rezultanta sadržajnih, materijalnih i tehničkih mogućnosti zajedničkih relacija i zajedničkih stvarnih višestrukih poruka.

Nakon izrade idejnog projekta na scenu stupa likovni umjetnik koji, u saradnji sa muzealcem i arhitektom, kreativno rješava »špigl« izložbe, što je u stvari sastavni dio idejnog projekta, a sadrži umjetničku opremu izložbe i definitivni raspored ekspozicionog materijala u mobilijaru.

Uloga i saradnja likovnog umjetnika ostvarene su u kolorističkim rješenjima zidnih ploha, podova, stropa, raspoređenosti materijala i pratećih elemenata u cjelokupnom ekspozicionom prostoru. Kreativna imaginacija likovnog umjetnika biće evidentna i u uređenosti vitrina, likovno ukomponovanih panoa i izloženog ekspozicionog materijala, zatim preglednosti šema, razumljivosti karata i reljefa, te čitkosti uvodnih i predmetnih legendi i ostalih tekstova. Posjetioce muzeja kroz ekspozicioni prostor treba voditi sa puno ukusa i mjere da bi im impresije i saznanja ostali što duže u sjećanju.⁸

Poslije uspješno završenih prethodnih faza arhitekt projektant radi na izvedbenom projektu sa svim neophodnim detaljima potrebnim za izvođenje ekspozicije. Izvedbenim projektom se predviđaju i određuju elementi tehničke opremljenosti muzeja, o čemu je već bilo riječi.

Saradnja sa većim brojem stručnjaka raznih profila počinje u finalnom dijelu realizacije muzejske ekspozicije. To ne važi za arhitektu projektanta, čija je saradnja evidentna gotovo od samog početka da bi kasnije, u toku cjelokupnog procesa projektovanja postavke, postajala sve značajnijom. Takva saradnja arhitekta projektanta i muzealca neophodna je u procesu stvaranja muzejske postavke, pogotovo stoga što mnoštvo raznorodnog ekspozicionog materijala zahtijeva obostranu veliku umješnost u komponovanju međusobno uravnoteženih cjelina, koje su likovno jednako oblikovane, a sa osnovnim ciljem da se istaknu vrijednosti svakog eksponata posebno ili ekspozicione cjeline kako bi bili u skladu sa istorijskim i nomenklaturnim sadržajem izložbe, odnosno sa idejom kojoj je podređena. Pri tom treba imati na umu da muzeološki principi ne smiju biti zapostavljeni u korist atraktivnih likovnih rješenja kojima se osnovni sadržaj ili opšta poruka dovode u sekundaran položaj.

»Prezentiranje raznorodnog muzejskog materijala, naročito kada je u pitanju razvijanje 'muzejske priče' kod istorijskih postavki, zahteva veliku umešnost arhitekta i muzejskih stručnjaka — kustosa, za komponovanje celine koje bi međusobno morale biti uravnotežene, likovno

slično oblikovane, sa osnovnim ciljem da vrednost svakog eksponata ili muzejskog materijala u postavci dođe do punog izražaja.⁹

Kada se projektuje izložbeni mobilijar, treba imati u vidu da su rješenja njihove prostorne dispozicije, izbor materijala, boja materijala, sistem konstrukcionog sklopa i način osvjetljenja u direktnoj zavisnosti od eksponata predviđenih za muzejsku postavku. Optimalna rješenja muzejskog namještaja ili mobilijara su ona koja ga prave što nevidljivijim, odnosno ona koja ostvare uslov centralnog izložbenog prostora.¹⁰ Na drugoj strani, »koloristička obrada osnovnih površina unutrašnjeg prostora i boja primenjenog materijala kod svih muzejskih sredstava i muzejskog nameštaja uopšte, ima značajnu ulogu i služi kao jedan od najvažnijih faktora za isticanje izložbenih eksponata, odnosno služi za neutralisanje nekog elementa koji bi imao negativno vizuelno dejstvo pre svega na prostor za izlaganje, a zatim, što je i najvažnije, na čitavu muzejsku postavku u odnosu na njene likovno estetske kvalitete i efekte«.¹¹

Prilikom eksponiranja u muzejima istorijskog karaktera treba paziti da se postigne proporcija ekspozicionog materijala koji je po svome sadržaju uglavnom raznorodan. Taj podatak zahtijeva da se pri izradi idejnog projekta postigne usklađenost predviđenih eksponata i jedinstvo cjelokupnog likovnog rješenja postavke. Ako to zaista i ostvarimo na elastičan, ali seriozan, način, mogu se vršiti korekcije na postavci dopunama, izmjenama, pa i redukcijom materijala, do konačnog otvorenja izložbe bez negativnih posljedica za opšti estetski izgled cjeline.

Ekspozicioni materijal po svojim voluminoznim razmjerima je različit, po svojoj estetskoj atraktivnosti takođe, a da ne govorimo po sadržaju, vrsti nomenklature i, što je najvažnije, po svome značaju. Sve je to neophodno uskladiti! Većina muzejskih ekspozicija ima tri plana izlaganja. Na panoima, vertikalnim vitrinama i specijalnim mobilijarskim rješenjima izlaže se glavni sadržaj ekspozicije. U vitrinama i manjim panoima obično se izlaže ekspozicioni materijal koji je sporednijeg značaja i to je drugi plan ekspozicije. U trećem planu su eksponati smješteni u albume, karusele i druge mogućnosti eksponiranja, iz kojih se eksponati opserviraju po želji posjetilaca.

Takvi planovi omogućuju da se istakne ono što je najznačajnije (a što je posjetilac, da bi shvatio ekspoziciju, morao percipirati) za šire i dublje upoznavanje ekspozicije istovremeno sa pomoćnim sredstvima eksponiranja karuselom, automatom, albumom i sl. Osim spomenutog građenja ekspozicionog materijala postoje i eksponati koje nazivamo centralnim, vodećim itd. Takav eksponat često daje ton čitavoj temi ili poziciji. Po svom volumenu može biti različit, može biti atraktivan i relativno neinteresantan vizuelno. Međutim, nužno je, ako ga u istorijsko-muzeološkom pogledu smatramo za noseći ili centralni eksponat, da mu u ekspozicionom prostoru damo centralno mjesto.

Isticanje nosećeg eksponata u temi ili poziciji — ekspozicionoj tački — postižemo na više načina: smještajem u sredinu prostora sale, na sredinu panoa ili u centralni dio vitrine, zatim korištenjem slobodnih pro-

stora sa specijalnom pozadinom itd. Pojedini eksponati ili grupe eksponata, koje se u ekspoziciji smatraju vodećim, mogu se istaknuti koristeći intenzivniju boju ili intenzivnije osvjetljenje koje pada na njegovu površinu. Potpuno je jasno da formiranje muzejske ekspozicije zavisi od brojnih, raznolikih ekspozicionih oblika. Važno je da prilikom njihovog izbora i primjene izvršimo najsvrsishodniju selekciju onih ekspozicionih oblika koji nam najviše konveniraju i da ih i međusobno kombinujemo pazeći da se ne naruši kompleksnost ekspozicije.

Respektujući i formu i sadržaj timekog rada (muzealac — arhitekt — likovni umjetnik), muzealac koji je autor idejne koncepcije istorijskog sadržaja i tematsko-ekspozicionog plana mora zahtijevati od svojih saradnika koji rade na tehničkom i estetskom oformljenju ekspozicije da sačuvaju elemente istorijskog sadržaja.

Muzejska ekspozicija i njen arhitektonsko-likovni izgled trebalo bi da budu sinhronizovani sa osnovnom temom, odnosno ekspozicionim materijalima koji objašnjavaju osnovnu temu.

Mislim da je važno upozoriti na fakat da posjetioci znatno brže i bolje shvataju sadržaj izložbe ako je likovno dobro riješena, podrazumijevajući i tu pravilno ukomponovane ekspozicione materijale.

»Harmonična usklađenost figura i slika, vješto korištenje zidova i poda, pravilno pogođeno osvjetljenje i boja cijele dvorane i svakog pojedinačnog eksponata — to su elementi umjetničke opreme koji određuju opšti utisak cijelog prostora. Svaki elemenat umjetničke opreme rješava se u skladu sa svim ostalim.

Prostorije, namještaj, osvjetljenje, boje zidova i namještaja, oprema eksponata i tekstova, sve to mora da bude međusobno tijesno povezano i podređeno opštem umjetničkom planu ostvarenja koji treba da bude jedinstveno arhitektonsko umjetničko rješenje cijele dvorane i eksponata.

Ključni zadatak umjetničkog opremanja ekspozicije sastoji se u tome da svim raspoloživim umjetničkim sredstvima što jasnije izrazi sadržaj ekspozicije i da doprinese što uspješnijem prikazivanju eksponata.«¹²

Nije suviše naglasiti da sve što je izloženo ima prevashodan cilj da ukaže arhitekti i likovnom umjetniku da u radu na stalnoj postavci imaju pred sobom u svim fazama rada opšte pravilo da karakter muzejske ekspozicije, odnosno njen arhitektonsko-likovni izgled treba da bude u skladu sa duhom osnovne teme i sadržajem ekspozicionih materijala.

- ¹ Zbynek Z. Stransky, *Prezentacija najnovije istorije ...*, str. 50.
- ² Isto, str. 48.
- ³ Antun Bauer, *Muzeologija*, 6, *Nastupno predavanje ...*, str. 10—11.
- ⁴ Slavko Sakota, *Teze o mogućnostima muzeološkog rješenja stalne postavke Muzeja revolucije naroda Jugoslavije*, Beograd, 1967, str. 7.
- ⁵ Zoran Petrović, *Arhitektonski problemi muzejskih zgrada*, *Muzeji*, 18, Beograd, 1965, str. 61.
- ⁶ Aleksandar Petrović, *Osvjetljenje muzeja*, *Muzeji*, 18, Beograd, 1965, str. 64.
- ⁷ Zoran Petrović, *Arhitektonski problemi ...*, str. 62.
- ⁸ Branislav Stamenić, *Primena likovnih rešenja ...*, str. 69.
- ⁹ Aleksandar Radojević, *Arhitektonsko-likovna obrada muzejskih izložbi*, *Save-tovanje o istorijskim muzejima*, *Istorijski muzej Srbije*, Beograd, 1975, *Šize referata*, str. 4.
- ¹⁰ Zoran Petrović, *Arhitektonski problemi ...*, str. 69.
- ¹¹ Aleksandar Radojević, *Arhitektonsko-likovna obrada ...*, str. 3.
- ¹² A. J. Mihajlovskaja, *Organizacija i tehnika muzejske ekspozicije*, Moskva, 1951, *neutralizovani prevod*, *Biblioteka Muzeja revolucije BiH*, Sarajevo, str. 82.

D. Kojić

Zusammenfassung

Wenn wir uns bei der Aufstellung einer Museumsexposition und Schaffung vieler technischer Lösungen an bestimmte Gesetzmäßigkeiten halten, kommen wir zum endgültigen Ergebnis der Exposition, das das Historische und Dokumentarische, Übersichtlichkeit und Gefälligkeit, die Leichtigkeit des Begreifens und Übertragens wesentlicher bildungserzieherischer Meldungen, sowie die technische Gleichmäßigkeit und die Reinheit des Ausdrucks beinhaltet.

Der zweite Teil des Beitrags enthält Erwägungen über architektonische Probleme eines Museumsgebäudes und die Möglichkeiten für ihre Lösung im Museum. Unter anderem habe ich betont, daß architektonische Aufstellung der Museumsexposition von außerordentlich großer Bedeutung ist. Es ist sehr wichtig, daß sich diese Aufstellung nicht in den Vordergrund der Perception der Besucher drängt und auf diese Weise das ausgestellte Material in den Hintergrund drängt. Viel schwieriger ist es, dieses Problem in einem Gebäude zu lösen, das für andere Zwecke bestimmt war, als in Gebäuden, die speziell für Museen gebaut worden sind. Es ist jedoch ganz klar, daß solche ausschließlich für Museen gebauten Gebäude neben dem Expositionsraum auch eine Reihe anderer Räume für die übrigen Aktivitäten haben müssen. Dazu gehören Räume für thematische Ausstellungen, Depots für Museums- und Dokumentationsmaterial, Bibliothek mit Lesesaal, Vorlesungssaal, ein Saal für Filmvorführungen sowie Räume für die Verwaltung, Werkstätte usw.

Am Ende müssen wir betonen, daß die Realisierung einer Exposition eine ernsthafte und komplizierte Aufgabe ist, die nur bei einer engen Zusammenarbeit aller Museumsleute, des Architekten, der das Projekt gemacht hat, des Malers und anderer Fachleute erfolgreich zum Abschluß gebracht wird.